

Kiskunhalas és az első világháború

Végső István, Kiskunhalas

Ezerkilencszáztizennégyben világszerte izgalommal várták, hogy a két nagyhatalmi tömb mikor csap össze. Városunkban is örömmel vették tudomásul a nagy háború kitörését. 1914 szeptemberében II. Vilmos német császárról és I. Ferenc József osztrák–magyar uralkodóról még két belvárosi utcát is elneveztek. Igaz, ezt az intézkedést végül nem hajtották végre. A vasútállomáson veszteglő, áthaladó katonai szerelvényeknél kisebbfajta piknik alakultak ki. Mindenki hitt abban, hogy néhány hónapos háború lezárja majd az egész „felfordulást”. Ezzel szemben teljesen más irányt vett ez a történet is, mint már oly sokszor a világ- és helytörténetben.

Az 1914. július 26-án elrendelt részleges mozgósítást már igencsak megérezte a város. Ősszel még díszszászlót küldtünk

a német császárnak, ám hamarosan polgárőrséget kellett szervezni, mert a rendet egyre nehezebb volt fenntartani. Kiskunhalas vasúti csomópont volt, így a katonaság szinte állandóan jelen volt a városban. Budapest felől a Balkán-félsziget felé innen volt a leggyorsabb az útja minden szerelvénynek, de sínpár vitt a településről Bajára, Kiskunfélegyházára és részben Szegedre és Zomborba is.

1914-ben rövid időre bezárt a Sóstó-fürdő, majd hétvégére korlátozták a nyitva tartását. 1914-től a városban és a külterületen is rövidített tanéveket vezettek be. A gyermekeket is munkára fogták a családok, így például a tanyai iskolások száma az 1914-es 889 főről 1915/1916-ra 505 főre apadt. 1915-ben a keddi és pénteki napokon nem lehetett húst vásárolni.

A hetivásárok számát egyre csökkentették. 1915-ben kolera ütötte fel a fejét a városban.

A polgárőrséget felszámolták, így a fegyelem egyre lanyhult a városban. Ezért 1915. április 26-án idetelepült az 52. cs. és kir. gyalogezred pótzászlóalja Pécsről. Az állami iskolaépületeket, magánházakat és a vásártéren felállított barakkbort használták a közel hatezernyi honvéd elszállásolására. Rekettyén és Eresztőn lőtereket rendeztek be a katonáknak. Ám a rend helyett az egyenruhások rengeteg kihágást követtek el a lakosság terhére. Ezért év végén kérvényezte a város a mielőbbi elhelyezésüket. Ez nem történt meg ekkor, viszont az „összemelegedés” a kiskunhalasiakkal a közel 150 megkötött házasságban mérhető.

1916 elejétől a gabona adásvétele is csak állami felügyelet mellett zajlott. A gazdáknak olcsón kellett adniuk a terményeiket. Megindultak a házkutatások, mert sokan elrejtették a megtermelt javaikat, nem akarták eladni áron alul. Kiskunhalasra is több alakulat érkezett, hogy rekviráljon. A hadikölcsönjegyzés kezdetben valóban önkéntes alapon történt, de később egyre inkább kényszerűségből. A város nyolc alkalommal, 1914 és 1918 között összesen 16.909.800 koronát jegyzett. Sokan utolsó kis vagyonkájukat is odaadták. Az árvák pénzét is ide fektették be.

Első világháborús emlékmű

Hamar bevezették az élelmiszerjegyeket. Hiány lépett fel szépen lassan mindenkiből. A fiatalú cipők szimbólumai lettek a háttér országok nyomorúságának. A cukor, a zsír és a kenyér fogyasztását korlátozták. A szél-, a száraz- és a műmalmok katonai ellenőrzés alá kerültek. Ugyanez a sors jutott a Sóstó-fürdőnek, aminek bevételét fel kellett ajánlania az 52. gyalogezred hadiárvainak és özvegyeinek javára. A villanyszolgáltatás a közterületeken és a temetőben 1916-tól szünetelt. 1917-től a magánlakásokban is korlátozták az áramhasználatot. A harangokat elvitték, hogy ágyúkat öntsenek belőlük. A református templom tornyában lévő négy harangból hármat vittek el, de természetesen a római katolikusokat sem kímélte meg a hadigazdaság. A pálinkafőző kisüstök, a háztetők fedőlemezei és a fürdőkályhák is ágyú alapanyagoknak kellettek. Sőt, a réz ajtókilincseket is összeírták, hogy a háborús gazdaságot szolgálják.

A dolgos férfiköz egyre fogyott a városban, és a mezőgazdasági területeken egyre több orosz és délszláv hadifogoly dolgozott. Kerültek ide olasz internáltak is Fiuméből, 15-25 fő közé tehető a számuk. Ezért aztán igen „egzotikus” nevű emberek is megfordultak Halason, mint: Bartolomei Ferenc, Fonda Bertoló, Maskagiacomó Etsilia, Pechonió Italo vagy Caputi Ronaldóné. Valószínűleg a lovas csendőrlaktányában helyezték el őket. A szláv származásúak viszont egykori katonák voltak, akik közül néhányan itt is hunytak el a fronton szerzett betegségeikben. Sírjaik ma már nem találhatóak meg. Az egyesületi székhelyeken hadikórházak működtek. Az ápolónői szolgálatot a Vöröskereszt helyi fiókjának tagjai látták el.

A nélkülözés egyre nőtt, de a kiskunhalasiak igyekeztek a nyomorgókön segíteni. A felvidéki falvak pusztulását okozó orosz offenzíva által földönfutóvá lett szerencsétlenek számára 8600 koronát gyűjtöttek. 1916-ban erdélyi menekülteket fogadott be a város. Állami kötelezettség is lett a gyűjtés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter körlevelében szólította fel az iskolákat a gubacs, a szederlevél, a csalán és a gyógynövények gyűjtésére hadi célokból. Persze cigarettát, dohányt, babot, cukrot, ruhanemüket is gyűjtöttek a halasi tanulók a katonáknak. A lányok pedig sapkát, lábszárvédőt és egyéb melegítő ruházatot kötöttek. A nevelők fizetésük 1%-át ajánlották fel pénzadomány céljára, de hadikölcsönt is rendszeresen jegyeztek. 1918-ra a tanítók közül többen hadba vonultak, a gyermekek pedig nagyon sokan kimarad-

tak. Egyre szaporodtak a hazafias, lelkesítő ünnepi rendezvények is. A háború vége felé városunk 37 osztrák szegény gyermek nyaraltatását vállalta fel. A nélkülöző közalkalmazottaknak kerteket mértek ki a város felső végében, amit a köznyelv „Koldustelepnek” nevezett el.

1917-re ideért a spanyolnátha is, amely szintén csak halált hozott sokakra. Nyár végén a „pécsi gyalogezred” elhagyta a várost. 1917. augusztus 22-én a cs. és kir. vadászok pótzászlóalja és egy altiszti iskola is ide került. Magánházakban és iskolákban szállásolták el őket. Ez újra számos konfliktus gócpontja lett a katonaság és a lakosság között.

A *Kiskunhalasi Helyi Értesítőjét* egy időre betiltották, mivel 1918-ban háborúellenes hangnemet ütött meg cikkeiben. Egyre kevesebben tudtak leérettségizni a gimnáz-

konfliktusokat eredményezett. Ez év elején 12 katonát kirabolta a harkai csárdát. Kisszállás pusztarészen egy hadiszökevény agyonlőtt egy csendőrt. Pirtó-pusztán két rablógyilkosságot jegyeztek fel ekkoriban. Tavasszal a kiskunhalasi református régi temetőben két katonát lőtt rá egy leányra. Nyáron Pirtón volt gyilkosság, majd Szankon négy honvéd rabolt ki egy gazdát. Később ugyanitt Csorba Géza tanítót ölte meg két szökött katonát, de még három rablótámadás is történt később erre felé. Összel Kecskemétről megszökött orosz hadifoglyok Balotán fosztogatták a lakosságot. A hadifogságból vagy frontról hazaérkezők között sokan „új eszméket” is hoztak magukkal, ezzel megalapozva a későbbi forradalmak „helybeli ideológiáját”, és erősítve a lassan megerősödő kiskunhalasi (szélső)baloldali szervezeteket.

Az I. huszárezred Halason

ziumban. 1918-ban nyolc diák tett le ún. hadiérettségét. Ekkorra lakáshiány lépett fel, illetve a háztulajdonosoknak hozzá kellett szokniuk, hogy éveken át idegenek vannak a hajlékaikban.

Ha nem is volt jellemző, de voltak, akik szerettek volna kibújni a háborús kötelezettség alól, és kapcsolataik révén kijárták, hogy ne sorozzák be őket. A kortársak szerint ezért elsősorban a paraszti társadalom férfitagjait vitték el. S ne higgyük, hogy ez valami egyszeri eset volt egy időszakra. Dr. Silling Ede polgármester (1909–1918) többek között ebbe bukott bele. Kiderült, hogy (jogász) barátainak elintézte a sorozás alól való felmentéseket. Emiatt az 1917 őszen indult vizsgálat nyomán 1918 nyarán a Pest-Pilis-Solt-Kiskun-Vármegyei Közigazgatási Bizottság felfüggesztette tisztségéből.

1918-tól egyre több hazatérő, szökevény, bujkáló katonát fosztogattak a kiskunhalasi határban, amely újabb borzalmakat és

A háború kezdetén Kiskunhalasról 2000 katonát és 600 népfelkelőt vonultattak be a közös hadseregbe. 1915-től mintegy 3000 bevonultatott férfi volt távol Kiskunhalastól. Csak a gimnázium tanulói közül 70-80 ifjút vittek el mundérba. Mindeközben egyre több front nyílt meg, és azokon is elsősorban az értelmetlen vérontás, vagy az állóháború lett a jellemző. A Kiskunhalasba pedig csak érkeztek a gyászlevelek. Egyre több édesapa, édesanya, mennyasszony, gyermek, testvér öltözött feketébe. Már 1914-ben megnyílt a római katolikus temetőben az első világháborús parcella, amely egy idő után szociális alapon fogadta be a gyakran üres koporsókat a hősi halottakkal.

A háború kétségtelenül mély nyomot hagyott mindenkiben. Az életmódváltozás mellett az emberek mindennapjaiba és gondolatvilágába is befészkelte magát. Az egykor a pusztákról, a szerelemről, a vallásról, a borról vagy a magányról író

Elsősegélynyújtás

Farkasok, Ferrók, Gusztosok, Gyenizsék, Hatháziaik, Horváthok, Juhászok, Kissek, Kolompárok, Kovácsok, Lászlók, Modokok, Molnárok, Nagypálok, Némethek, Orbánok, Paor-Schmolczok, Papok, Paprikák, Sándorok, Szabók, Tallérok, Takácsok, Tóth Abonyiak, Vargák, Vácziak, Vánok és még sorolhatnánk hosszasan, vesztették el szeretteiket. Halottaink neveit út menti keresztekre, települési, egyházi és iskolai emlékművekre vésték fel a városban és a külterületein. Kiskunhalason a református gimnáziumban, a zsinagógában, illetve a Hősök terén láthatóak ezek az emlékhelyek. Sajnos sem a korszakban, sem mostanra

halasi parasztsorselők is egyre inkább a katonai témákat kezdték előtérbe helyezni. A sok közül íme egy:

Babós Imre: Baka nóta
(1915 k)

*Ögyemög a fene a mézáró bárdját
Mért vágta rövidre gyöngé borgyú lábát
Gyöngé borgyú lába nem ér le a sárba
Föl eszi a fene a honvéd hátára*

*Deszkatetős kalibának kőből van a fala
Benne szenved a 30-as népfelkelő baka
Szép hazánkat megvédeni jöttünk
ilyen messze
Vén bocskoros Nikitának el is ment a kedve*

*A 30-as népfelkelő rágyujt pipájára
Gondolta elkalandoz szép Magyarországra
Nemsoká tart a szép ábránd, eldördöl
az ágyu
Fegyvert ragad s kiszalad a meleg Kalibából*

A kiskunhalasi férfiak közül mintegy ezer veszett oda az első világháborúban. A helybeli családok közül: Babanyeczek, Babók, Benedekék, Brecksákak, Darányik, Erdélyiek,

nem sikerült a neveiket teljesen felderíteni, illetve pontosítani. Már az 1920-as években többen felhívták rá a figyelmet, hogy nem mindenki szerepel a halotti lajstromokon, hogy hibásak a listák.

A soha vissza nem térő fiúk, apák, testvérek, vőlegények, szomszédok, komák vagy barátok gyakran jeltelen sírokban, Kiskunhalastól messzi földön nyugszanak. Az értelmetlen háború a vesztesek számára még nagyobb tragédia, hiszen még hiába-
valóbb a vérontás. Viszont az áldozatokra kötelességünk emlékezni!

A vérontás eredménye a sok halott mellett, hogy Kiskunhalas is elveszítette gazdasági-társadalmi partnereit a Délvidék felé. Határ-, majd katonaváros lett, annak minden pozitív és negatív hatásával. ♦

Halasi piactér